

Oktatáspolitikai-alkotás

1. A probléma lehatárolása

A hatalom megragadására készülő ellenzék számára jelentős megválaszolandó kérdés, hogy a hatalomgyakorlás, a politikaformálás, benne a közpolitika-alkotás milyen alapelveit kívánja megvalósítani. Már a választási program kidolgozása során is választ kell adni a kérdésre, hiszen a választókat érdekli, hogy mire számítsanak egy esetlegesen hatalomra kerülő erő *politikai stílusát, politikai kultúráját* illetően. Ne feledjük el, hogy számos olyan választó lehet, aki a Fidesz 12 éves politikájából éppen azért ábrándul ki, vagy lesznek kétségei e politikával kapcsolatban, mert ellenállást alakított ki benne annak jellege, módszerei, az átláthatóság hiánya, a demokratikus döntéshozataltól való végtelen távolsága, a szakpolitikai racionalitás egy szűk érdekcsoport érdekeinek megfelelő működtetése.

Jelen írás e problémát az *oktatás* területére vonatkozóan tárgyalja. Kiindulópontja, hogy *Magyarországon az oktatásban (is) a közpolitika-alkotás teljes megújítására van szükség.* Az írás fókuszál a *közpolitika-alkotásra*, magának az oktatási rendszernek (struktúrájának, működésének stb.) átalakításával, a közpolitika implementációs kérdéseivel, illetve az irányítás konkrét kérdéseivel csak akkor foglalkozik, ha azok relevánsak a közpolitika-alkotás szempontjából.

2. Problémafeltár

- a) Magyarországon *a politika (a politika csinálás) és a közpolitika-alkotás kapcsolatának alakulásában 2010 óta jelentős torzulás következett be*, a politika mintegy eluralta a közpolitika-alkotást, gyakorlatilag felszámolta az oktatás terén is a kormányzást. Alapvető fordulatra van szükség, stabilitást biztosító *depolitizálásra*.
- b) A modern kormányzásban egyre fontosabb szerepük van a közpolitika-alkotás *közvetett*, nem elsősorban a törvénykezéshez kötődő (bár természetesen a jogalkotásban kodifikált) eszközeinek. Ilyen eszközök például az ösztönző intézkedések, a szervezeti struktúra változtatása, a pályázatok, a jó gyakorlatok elterjesztése, a benchmarkok, a protokollok, az indikátorok stb. A közpolitika-alkotás új rendszerének kiépítése során ezen eszközöket, működésük feltételeit ki kell építeni.
- c) Ma Magyarországon egyáltalán nem működnek az oktatáspolitikai formálásának deliberatív, vagyis egyeztetéseken, alkukon, együttműködésen, koordináción, kompromisszumokon alapuló módjai. A döntések társadalmi egyeztetési folyamatai pusztán véleménybekérések, a vélemények, javaslatok felhasználása finoman szólva is esetleges, az egyeztetési folyamatokra rendszeresen túl kevés idő áll rendelkezésre, és a gyakori képviselői indítványokkal a társadalmi egyeztetés teljes mértékben kikerülhet. Alapvető feladat lesz a szervezett érdekcsoportok (iskolahasználók, üzleti szervezetek, iskolafenntartók, szakmai szervezetek, civil mozgalmak és szervezetek, szakszervezetek, speciális érdekű csoportok stb.) *becsatornázása a döntéselőkészítési és döntéshozatali folyamatokba* (országos, regionális, helyi és intézményi szinten).
- d) A mai magyar oktatásirányítási rendszerben *durván sérül a szubszidiaritás elve, a funkciók, a döntési kompetenciák elosztása szintek és szereplők között szélsőségesen centralizált*, ami a hatékonyság és az eredményesség csökkenéséhez és jelentős implementációs problémák kialakulásához vezet.

- e) *Az intézmények és a pedagógusok autonómiájának alacsony szintje ma komoly akadálya az eredményes és hatékony oktatás kialakulásának, fejlesztésének, illetve az oktatáspolitikai formálás demokratikus folyamatának is.*
- f) *A jogalkotás anomáliái: a jogszabályok ellentmondásossága, a gyakori módosítások miatti követhetlenség, jogszabályok helyett miniszteri utasítások alkalmazása, normatív szabályozás helyett egyedi döntések.*
- g) *Az oktatás folyamataiban sérül a jogbiztonság, számos részfolyamat tekintetében hiányzik a jogvédelem, a jogorvoslati lehetőségek rendszere hiányos.*
- h) *Az iskolai demokrácia fórumai megszűntek vagy eljelentéktelenedtek, meglévő fórumok jogvesztését tapasztalhattuk (az egyetértési jog megszűnt, és nem vette át a helyét megfelelő más, erős jog, a véleményezési joggal való élés lehetőségei minimálisra csökkentek).*
- i) *A nyílt, decentralizált közpolitika-alkotás tudás iránti igénye óriási, ennek elsődleges oka a rendszer jelentős mértékben megnőtt komplexitása. Jelenleg sem e tudás megtermelésére, sem a hatékony és eredményes tudásmenedzsment kialakítására nincs szándék, rendkívül korlátozott az intézményrendszer, minimális feltételek biztosítottak csak a működéséhez, de valójában a kormányzás elcsökevényesítése nyomán kialakult helyzet az ellenkezőjét nem is igényli.*
- j) *Külön ki kell emelnünk (miközben az oktatáspolitikai alkotásának sok más szereplője is van) az önkormányzatok szerepét. Az 1993-ban kialakult szisztéma (az iskolák nagy többségének önkormányzati fenntartásba helyezése) a szubszidiaritás elvének, az oktatásirányítás társadalmassá tétele céljának megfelelt, ám egyben rendkívül szétaprózottá tette az intézményfenntartás, az oktatásirányítás rendszerét. Úgy kell visszatérni az oktatásirányításban az önkormányzatok komoly szerepvállalásához, az irányítási szinteket és a funkciómegosztást úgy kell kiépíteni, hogy az érdekek érvényesülésének ne legyen komoly gátja, és a rendszer a racionális döntéshozatalt is jól szolgálja.*
- k) *Az oktatás területén nem működik stratégiai kommunikáció, hiszen nincs stratégia, nincs vízió, nincs nyilvánossá tett „missziója” az oktatáspolitikának. Az oktatás terén a közpolitika-alkotás rendszerének újbóli kiépítése nyilván együtt kell, hogy járjon a közép-és hosszútávú stratégiai elképzeléseknek nem csak a megalkotásával, hanem hatékony kommunikálásával is.*
- l) *Az oktatás területén a közpolitika-alkotásnak, de mellette az oktatásirányításnak és az oktatáspolitikai implementációjának is jelentős akadálya, hogy nincs egységes, különálló oktatási minisztérium.*
- m) *A közpolitika-alkotás számára alapvető információkkal szolgál az oktatás egész rendszerében működő értékelési rendszer. Ma ennek elsősorban nem fejlesztő, hanem minősítő funkciói dominánsak, a pedagógusokra összpontosítanak, miközben ma már tudjuk, hogy az oktatás minőségi működésének kulcskérdése az intézmény, a szervezet (annak kultúrája, tanulószervezet jellege stb.), illetve nem jut benne megfelelő szerep a belső értékelésnek, miközben a változtatások, a fejlesztés sarkalatos kérdése, hogy a szervezet maga miképpen látja saját működése adaptivitását.*

3. programjavaslat

3.1. Rendszerszintű beavatkozások

1. Az ellenzéki koalíció közös oktatáspolitikai programjának kialakítása során egy háromlépcsős logika érvényesítését javasoljuk:

(1) Politikai bizalomerősítést és kármentést szolgáló azonnali intézkedések a ciklus első hónapjaiban a meglévő törvények módosításával (pl. tankötelezettség korhatárának kiterjesztése, pedagógus kar köztestületi jellegének megszüntetése, igazgatók kinevezésével kapcsolatban a nevelőtestületek véleményének kötelező kikérése, személyi és dologi kiadásokat is tartalmazó éves iskolai költségvetések elkülönítése, pedagógus minősítési rendszer működésének felfüggesztése, bértábla módosítása, EU-s források felhasználásának felfüggesztése és felülvizsgálata, stb.). Az „azonnali intézkedéseket” a választás előtt meg kell határozni. Feltétlenül kellene olyan intézkedések is, amelyek közvetlenül érintik a szülőket, tanulókat. Ilyen például a kerettantervek kötelező voltának eltörlése, a NAT részletes tananyag és követelménylistáinak ajánlottként történő meghatározása a kisebb tanulói terhelés, illetve a helyi sajátosságok érvényesítése érdekében, az alternatív tantervek engedélyezésének lényegesen könnyebbé tétele, az iskolaéretlenség szülői kérésre/óvodai javaslatra való elbírálása stb.

(2) Az alábbi javaslatok alapján elsősorban (kizárólag) az intézményrendszer helyreállítását szolgáló új közoktatási, szakképzési, felsőoktatási és felnőttképzési törvények elfogadásával a ciklus első fél évében (ez az idő a jogalkotásra szolgál, és nem a hatálybalépés határidejére vonatkozik) anélkül, hogy az új törvények megelőlegeznének egy hosszabb távú oktatási reformot. (Meggondolandó, hogy mely törvények esetén szükséges fél éven belül új törvény, és melyeknél elegendő a törvénymódosítás.)

(3) Egy hosszú távú, az oktatás és képzés mind a négy területére kiterjedő oktatásfejlesztési stratégia megalkotása gondos szakértői tervezés és minden érdekelt szereplővel folytatott intenzív konzultáció, illetve a velük kötött megállapodások alapján, egy oktatásfejlesztési törvény elfogadása, a törvényben szereplő stratégia alapján az összes jogszabály módosítása a ciklus második évének végére.

2. Egységes, a teljes oktatási szektor irányításáért felelős Oktatási Minisztérium létrehozása. A miniszter ágazati felügyeleti felelősségének ki kell terjednie az óvodai nevelésre, az általános iskolai és középfokú oktatásra, az iskolarendszerű középfokú és poszt-szekundér szakképzésre, valamint a felsőoktatásra. A felnőttképzés felügyeletét az oktatási miniszter és a munkaügyi miniszter együttműködve látja el. Meggondolandó, hogy ne is egy „tisztán” oktatási minisztérium jöjjön létre, indokolt mérlegelni egy az oktatás, a kultúra, a művelődés, az ifjúság kérdéseivel foglalkozó minisztérium létrehozását.
3. Az országos oktatáspolitikai egyeztetési és konzultációs rendszer újjászervezése. A korábbi Közoktatás-politikai Tanácshoz hasonló feladatokkal és jogkörökkel létre kell hozni az *Oktatáspolitikai Tanácsot*, amelyben képviselőnek jutnak mind a négy oktatási, képzési területet (közoktatást, szakképzést, felsőoktatást, felnőttképzést) képviselő szervezetek. A tanács összetétele tekintetében mintát jelent a korábbi közoktatáspolitikai Tanács összetétele, de ezen kívül figyelembe kell venni a négy terület képviselőit, és indokolt képviselői lehetőségeket biztosítani az Országos Diákszövetségnek és az Országos Szülői Parlamentnek is (lásd: 4. pont). A Tanács munkáját saját költségvetés és e feladatra alkalmazott apparátus segítse. Feladat a közoktatási érdekképviseleti egyeztetés tripartit (kormány, munkáltatók, munkavállalók szervezetei) ágazati rendszerének helyreállítása. A korábbi Országos Köznevelési Tanács nem alakul újjá, szerepét a kormánytól független Közoktatási Értékelési Tanács veszi át. (Ez nem korlátozza az oktatásért felelős miniszter jogát pedagógiai szakértők alkalmazására.) Képviselői szervezetek esetén fontos a *legitimációs kérdések* jogi szabályozása (reprezentatív szakszervezetek kérdése, a valós tevékenységet nem végző „troll”, „klón” szervezetek meghatározó szerepének

elkerülése; a választott résztvevők kötelesek legyenek választóikat tájékoztatni és véleményüket közvetíteni).

4. A köznevelési törvény megváltoztatása során újból ki kell alakítani a *szülők és a diákok* intézményi döntésekbe való érdemi bevonásának jogi, szervezeti feltételeit.

(1) Az iskolát/óvodát érintő döntésekkel kapcsolatban *jogosultságokat* kell biztosítani az iskolaszékeknek, iskolai szülői szervezeteknek, diákönkormányzatoknak, a nevelőtestületeknek és a dolgozók képviselőiteinek (közalkalmazotti tanács, szakszervezet).

(2) Létre kell hozni intézményi, fenntartói és országos szinten (ahol jelenleg nem létezik) a felmenő rendszerben megválasztott képviselőkől álló *szülői és a diákparlamenteket*, illetve e fórumoknak az adott szinten érvényesíthető jogokkal kell rendelkezniük.

(3) Apparátust és költségvetést kell biztosítani a szülői és diákszervezetek működésének támogatására.

5. A *jogszabályalkotás és a jogalkalmazás* területén alapvető demokratizálásra van szükség a jogszabályalkotás feltételeivel, a jogvédelemmel és a jogorvoslati lehetőségekkel kapcsolatban.

(1) Biztosítani kell a professzionális jogszabályalkotás feltételeit. Ennek keretében meg kell erősíteni az oktatási jogszabályok alkotását végző szakemberi gárdát.

(2) Minden jogszabályi változtatás esetén biztosítani kell a végrehajtás megszervezéséhez szükséges mennyiségű időt a bevezetés előtt.

(3) Be kell tartatni a hatásvizsgálattal és a jogszabályok közvetlen és közvetett egyeztetésével, utólagos véleményezési lehetőségével kapcsolatos jogszabályokat, és szankciókat kell meghatározni ezek elmaradásának esetére.

(4) Felül kell vizsgálni a normatív szabályozást helyettesítő egyéni mérlegelés lehetőségeit, és biztosítani kell a nyilvánosságot, számonkérhetőséget.

(5) Biztosítani kell minden döntéssel szemben a jogorvoslat lehetőségét.

(6) Az ombudsmani vélemény jelentsen kötelezettséget.

(7) A jogokról és lehetőségekről tájékoztatást, azok érvényesítéséhez és a sérelmek orvoslásához segítséget szükséges nyújtani; az erre irányuló kötelezettség szervezetekhez delegálása a jogszabályok része kell legyen.

(8) A „kiszervezés” rigorózus szabályozása szükséges a korrupció elkerülése, a minőség biztosítása és a személyes adatok védelme érdekében; a létező „kiszervezéseket” felül kell vizsgálni.

6. A kimeneti szabályozás és a minőségértékelés depolitizálása és szakmai kontroll alá helyezése. Kis létszámú, független oktatási szakértőkből álló Oktatási Értékelési Tanács létrehozása. Kialakítására, működésére, feladataira, vezetésére, munkája feltételeinek biztosítására és jogköreire vonatkozóan törvénynek kell rendelkezni.

A Tanács önállóan dönt az oktatás mindegyik területén a kimeneti követelményeket tartalmazó standardokról (ciklus végi követelményrendszerek, vizsgakövetelmények a közoktatásban és a szakképzésben, képzési és kimeneti követelmények a felsőoktatásban stb.), az intézményi önértékelés és külső intézményértékelés standardjairól, továbbá az oktatási információs rendszerek indikátorrendszereiről. Dönt a közoktatásban és a szakképzésben a tankönyvek és más tartalomhordozók, taneszközök minőségértékelésének standardjairól. Alternatív javaslat: a szakképzésben a közelmúltban kialakított, a szakképzés kérdéseiben jogkörökkel rendelkező szervezetek megtartása (ágazati készségtanácsok).

A Tanács működteti a Közoktatási Értékelési Központot, amely regionális központjain keresztül ellátja az intézmények külső értékelését, működteti a kompetenciamérési rendszert és elvégzi a

standardok bevélszvizsgálatát. A Tanács működteti továbbá a Közoktatási Tartalomfejlesztési Központot, amely ellátja a standardok fejlesztésével kapcsolatos feladatokat, valamint az érettségivel és a szakvizsgával kapcsolatban program és tartalomfejlesztési tevékenységet végez. E tekintetben is alternatíva a jelenleg a szakképzésben működő szervezeti keretek megtartása.

A Közoktatási Értékelési Tanács évente nyilvános jelentést készít a közoktatás minőségéről.

7. Oktatásirányítási decentralizáció: a központi kormányzás és közvetlen helyi irányítás szétválasztása az állami intézmények tekintetében. A központi kormányzat vagy annak dekoncentrált intézményei (bizonyos, országos hatókörrel rendelkező oktatási intézményeket kivéve, ha nincs más megoldás) nem gyakorolhatnak közoktatási intézmények fölötti tulajdonosi (fenntartói) jogokat és nem láthatnak el helyi oktatásirányítási feladatokat. Ennek megfelelően a Klebelsberg Központot és a tankerületi központok hálózatát meg kell szüntetni. Az Oktatási Hivatal kizárólag központi tanügyigazgatási és törvényességi felügyeleti jogköröket láthat el.

A központi oktatásirányítási döntések végrehajtását, helyi állami iskolahálózatok irányítását és az egyes állami közoktatási intézmények fenntartói feladatait helyi döntési kompetenciákkal rendelkező szervezetek látják el, amelyek együttműködnek az adott területen működő, nem állami iskolák fenntartóival. Alapos elemzés eredményeire támaszkodva ki kell jelölni az országban azokat a területeket, kistérségeket, amelyeknek a települései egy oktatásirányítási egységet, maguk az önkormányzatok egy *fenntartói közösséget* alkotnak az állami intézmények vonatkozásában. E döntés során a mérhető hatékonyságot, a fenntartás és az irányítás feltételeinek rendelkezésre állását vagy megteremthetőségét kell elsősorban értékelni, és a munkálatokba be kell vonni a helyi önkormányzatokat, messzemenően figyelembe kell venni a helyi igényeket. Az így kialakuló állami intézményi fenntartói rendszernek önkormányzati alapon kell állnia, értve ezalatt, hogy az új, kistérségi fenntartói szervezetek az érintett települési önkormányzatok, vagyis a fenntartói közösség tagjai közötti megállapodás alapján jönnek létre, és munkájuk során az őket létrehozó helyi önkormányzatokkal szorosán együttműködve, azok számára bizonyos döntési lehetőségeket biztosítva működnek. A szakképzéssel is foglalkozó állami intézmények fenntartásával és irányításával kapcsolatos kérdésekben azonban az adott intézmények jellegének megfelelően kell dönteni, lehetséges a leírt kistérségi iskolafenntartó szervezet hatáskörének érvényesítése is, de indokolt lehet a fenntartás és az irányítás megyei, régiós vagy akár országos szinten történő megszervezése is. A helyi döntési kompetenciákat gyakorló kistérségi szervezetek és a közoktatási intézmények törvényességi felügyeletét az Oktatási Hivatal látja el. Helyi döntési kompetenciák: tulajdonosi (fenntartói) döntési kompetenciák és helyi közoktatási hálózati irányítási döntési kompetenciák (minden a kialakított fenntartói és irányítási egység területén működő, az adott fenntartói szervezet hatálya alá vont állami intézmény tekintetében), együttműködéssel kapcsolatos kompetenciák az adott területen működő, más fenntartóhoz tartozó intézményekkel és fenntartóikkal.

A kistérségi fenntartó és irányító szervezet kialakításának módját, alapvető feladataikat, jogkörüket, működésük feltételeinek biztosítását, vezetőik kinevezésének rendjét, működésük anyagi feltételei biztosításának módját törvényben kell szabályozni.

8. Iskolavezetők, szülők, diákok, pedagógusok, önkormányzati vezetők, egyházi és magániskolák, helyi civil szervezetek, szociális/gyermekvédelmi terület, helyi vállalkozások képviselőinek részvételével működő, a kistérségi fenntartó és irányító szervezet mellett működő *helyi-területi közoktatási tanácsok* létrehozása.
9. Fiskális decentralizáció: közoktatási intézmények tulajdonosi jogait gyakorló szervezetek egységes, szektorsemleges normatív költségvetési támogatása. A helyi döntési kompetenciákat gyakorló

testületek önállóan gazdálkodnak, elsődleges bevételeiket a normatív költségvetési támogatás, az önkormányzatok által biztosított oktatási hozzájárulás, valamint a munkavállalókat foglalkoztató vállalkozások szakképzési hozzájárulása képezik. Az egyes közoktatási intézmények költségvetését az általuk rögzített allokációs mechanizmus alapján állapítják meg egységes finanszírozási standardok alapján. Speciális feladatok ellátásával kapcsolatban is törekedni kell azok finanszírozásának a normatív finanszírozás keretei közé illesztésére, vagy olyan pályázati rendszer működtetésére van szükség, amely kielégítheti az indokolható igényeket.

10. Óvodák és iskolák szakmai, szervezeti és gazdálkodási autonómiájának helyreállítása. A közoktatási intézmények szakmai tevékenységének két alapdokumentuma (1) az Intézményi Pedagógiai Program és (2) az Intézményi Fejlesztési Terv. A Pedagógiai Program tartalmazza az Intézményi Tantervet, az intézmény tanulásszervezési rendszerének leírását, a tanulók tanórai és tanórán kívüli tanulási tevékenységéhez biztosított tanulástámogató rendszer leírását, az intézményi pedagógiai értékelési rendszerének leírását, valamint a tanulás során alkalmazott taneszközök listáját. A Fejlesztési Terv tartalmazza az intézményi önértékelés eredményeit, külső intézményértékelés esetén annak eredményeit, az intézményi kompetencia-térképet, a fejlesztési prioritások és célok leírását, a fejlesztési programok leírását, valamint az intézmény belső továbbképzési tervét. Mindkét dokumentumot az intézmény alkotja meg, illetve háromévente felülvizsgálja, a dokumentumokat az intézmény tulajdonosa hagyja jóvá. A Fejlesztési Terv jóváhagyása kiegészül az intézményi fejlesztési programok tulajdonosi finanszírozásáról szóló hároméves költségvetési döntéssel. A munkáltatói jogosultságokat az intézmények igazgatóival szemben az intézmény tulajdonosa, minden más munkavállalóval szemben az intézmény igazgatója gyakorolja. A közoktatási intézmények költségvetésének tervezése az intézmény vezetője és tulajdonosa együtt végzi. A közoktatási intézmények megállapított költségvetésükkel önállóan gazdálkodnak, a pénzügyi gazdálkodást minden intézményben gazdasági vezető irányítja. A közoktatási intézmények alkalmazottai munkájának rendszeres értékelése az intézmény kötelező belső értékelési rendszer része, ebben külső szervezet nem vesz részt.
11. A közoktatási többszintű (országos, regionális, fenntartói és intézményi) összehangolt középtávú tervezési rendszerének helyreállítása.
12. A felsőoktatási akkreditációs mechanizmus függetlenségének helyreállítása, a felsőoktatás önszabályozó rendszerének helyreállítása a köztes szervezetek újjászervezésével. Egyfelől fel kell állítani egy olyan, a felsőoktatás fejlesztési irányainak meghatározásában közreműködő véleményező és tanácsadó testületet, amelyben az intézményvezetők, az oktatók-kutatók és az egyetemi hallgatók képviselői, valamint az MTA képviseltetik magukat. Lehetővé kell tenni, hogy ez a saját költségvetéssel rendelkező tanácskozótestület már a döntési folyamatok korai fázisában véleményezhesse a felsőoktatással kapcsolatos fejlesztési koncepciókat, jogszabálytervezeteket, illetve alternatív javaslatokat, stratégiai elképzeléseket terjeszthessen a döntéshozók elé. Másfelől újra létre kell hozni a. munkavállalói és munkáltatói oldalainak valamint a felsőoktatásért felelős tárca képviselőiből álló tripartit testületet, a Felsőoktatási Érdekegyeztető Tanácsot
13. Az oktatási rendszer szereplőinek tudáshátterét biztosító kutatással, program és politika értékeléssel, fejlesztéssel foglalkozó, tiszta profilú szervezetekből/intézményekből álló kormányzati háttérintézmény rendszer létrehozása és működtetése.
14. A felsőoktatási intézmények oktatási, tudományos, szervezeti és gazdálkodási autonómiájának helyreállítását és a hatékony ágazati irányítást szolgáló új felsőoktatási törvény elfogadása.

15. A felsőoktatási akkreditációs mechanizmus függetlenségének helyreállítása, a felsőoktatás önszabályozó rendszerének helyreállítása a köztes szervezetek újjászervezésével.
16. A rektorokra vonatkozó előterjesztés jogának visszaadása az egyetemeken szenátusa számára, a 2011 utáni rektori kinevezések felülvizsgálata, a kancellári és a konzisztórium rendszer megszüntetése.

3.2. Néhány konkrét, célzott beavatkozás

17. Magyarország költségvetésében az oktatásra fordított kiadások tervezésének és az elszámolásnak a mainál sokkal átláthatóbbá tétele.
18. A nemzeti Pedagógus Kar átalakítása önkéntes tagsággal rendelkező, saját bevételeiből (nem elkülönült állami támogatásból) gazdálkodó civil szervezetté-
19. Az új hatalom tartózkodjék egyéni képviselői indítványoknak saját maga által az Országgyűlés elé terjesztésétől.
20. A hatástanulmányok elkészítésével kapcsolatban „csak” következetesen érvényesíteni kell a ma is hatályos jogi előírásokat. Ugyanakkor a hatástanulmányok készítésének rendszere kiterjeszhető a jogszabályokon kívüli, közvetett szabályozási eszközök alkalmazására is. Minden hatástanulmány nyilvánosságra hozatala legyen kötelező.
21. Az oktatásfejlesztést szolgáló kutatásokra vonatkozóan jelentős kutatási-fejlesztési alap létrehozása, az alapon keresztül tematikus pályázati formában alkalmazott kutatások és innovációs folyamatok kivitelezése.